

2013.01.26 - tiszatáj

Szabó Tibor Benjámín új kötete, a hiány, a veszteség, a bűntudat, a belenyugvás élményein átutazó apa emlékfoszlányaiból kibontott történetben bővíti újabb darabbal a kortárs magyar irodalom egyik fontos hagyományának breviáriumát – Kovács Krisztina kritikája Szabó Tibor Benjámín új könyvéről

Szabó Tibor Benjámín negyedik, e szerzői névvel második kötete a Scolar Kiadó gondozásában látott napvilágot. A *Kamufelhő – Hűtlen apák könyve* a kortárs magyar irodalom egyik „bejártott” narratíváját, az emlékeit feljegyző apa történetét bontja ki egyetlen nagy elbeszéléssé, ha tetszik regénnyé is összeolvasható novellafüzérben. A kötet, érzésem szerint a szerző eddigi legjobb munkája, és bár eddigi három jelentkezése közül mindegyik kicsit más volt, a *Kamufelhő* az előző könyvek témáiból, konvencióiból, formáiból is őriz egyet-mást. Az alkotó első regénye, a stílusosan és esztétikai törekvéseit tekintve is kissé fésületlen *A ciprusi király* a református iskola speciális világának határai közt villantott fel néhány ismert tradíciót a felnőtté válás, az útkeresés szépirodalmi megjeleníthetőségének témájából. *A lányos apák puskája – Kisprózák, Szerelmek, Loliták* alcímében is kifejezett szándékához simulva részben a fiatal lányokhoz fűződő tiltott kapcsolatok mátrixában képzelte el az elhallgatások, le nem győzhető kísértések hálójába gabalyodott, tipizálható alakokat (köztük a vidéki város könyvtárosát, vagy a református iskola tanárát). Eközben mindkét kötet kimondva és felismerhetően dolgozott a regionalitás figyelemre érdemes mikroklimájának jegyeivel és szépirodalmi ábrázolhatóságának konvencióival, ahogy a hol szofisztikált, hol direkt és nyilvánvaló önéletrajziság jegyeivel és alkotóelemeivel is már-már kötelességszerűen hálózta be a fikciós univerzumot. Szabó harmadik kötete, a *47 – Démonok ideje* bár műfajában és a fantasztikumhoz való viszonyában teljesen eltért az addigiaktól, a békés megyei szálát, a szülőhely és fiatalkori élettér részleteit mindenesetre várhatóan villantotta fel.

Nem újdonság hát, hogy a *Kamufelhő* jeleneti is jórészt az „alföldi kisváros” kulisszái közt beszél el egy apa élettörténetének lineárisan egymás után következő részleteit. Gyermekének szánt vallomásában az emlékező elbeszélő életének villanásait elsősorban a párkapcsolatok elfáradásának fonala mentén haladva rendez, miközben az egyes szám harmadik személyű elbeszélői hang mögött nem rejtőzik el igazán az apa, észlelhető, hogy az ő konfesszióját olvashatjuk. A szöveg retorikai sémái közül az ismétlés alakzatai látványosan emelkednek ki, a fejezetek címeiből ennek megfelelően kihagyhatatlan lesz az „apa” szó, ahogy az írásokban gyakran játékok tárgyává tett vendégszövegek darabkái is visszatérő kötőanyagok a paratextusoknak (pl.: *Apád messzeringó; Ahogy anyád megjelent az alföldi tájban*). Szabó prózája láthatóan védjegyként használja az intertextuális nyomokhoz forduló poétikát, nincs ez másképp a *Kamufelhőben* sem. A Radnóti-

(„messzeringó”; „szerelme surmó csillagrendszerét”), József Attila-allúziók és parafrázisok („nem remél; álmában csönget egy picit”) a krónikás szokásos kapaszkodói.

A *Kamufelhő* elbeszéléseinek történeteszálai a fiatalkori élményektől, a vidéki város közegéből indulnak, a gyerekkori beszédmód és képzeletvilág újratemtése, a nosztalgikus ironia jegyei, a múlt tárgyait a kor és a vele kapcsolatos érzetek sűrítésére alkalmas eszközként használó stílus pedig jól áll Szabó prózájának. Az identitás saját szabályok szerint működő közegében zajló felnőtté válások történetei a „regionális mitológia” hagyományos eszközeiből épülnek. A fürkésző tekintetek előtt zajló események kulisszáit jórészt a kisvilágok ritmusában mozgó alakok népesítik be. A női lélek (test) természetét robbanóanyaghoz hasonlító Sali Jóska, a langymeleg estében a fagyasztott csirkecombbal kergetőző házaspár, a tanulmányi versenyeket halmozó eminens diáklány, a Krúdy-reminiszcenciákat keltő, a könyvtár lépcsőjéről cigarettázva a lányokban gyönyörködő igazgató vagy az Alföldön rekedt brassói román világpolgár mind e miliő furcsa, ám a tradícióba nagyon is illő, autentikus figurái. A novellák scriptora kezdetben komótosan halad előre „saját” életrajzában, a Körös-parti „lazulások” (*Apád messzeringó*), a szexuális érés fázisaira ironikus nosztalgiával tekintő szüzsék (*Ahogy apád taknya, nyála; Amit apád a szerelemről; Ahogy anyád megjelent az alföldi tájban*) biztosan haladnak kitűzött céljuk felé, a dolgokat az elfogyás, az elengedés, az eltűnés fázisainak észlelése felől látó vallomás terepére. A Krúdy-féle gyönyörködő, céltalan szemlélődés a válogatás határozott hangja, a legerősebben a *Hámori Bianka hiába első* felütésében mutatja meg magát: „Erős dohányokat szívott, nézte magát a lányok szemében, számolta a felhőket.” (57) A könyv második részében a száguldás tempóját is felvéve átmenetileg kiszakadunk a biztonságossá lakott helyek közül (*Ahogy apád megtudta (I.); Ahogy apád megtudta (II.); Valami a szélről; Mint a szart; Egyszerű történet a halálról*), az elbeszélő a mérsékelt „eszeveszett” road movie sebességét felvéve is az elhagyás helyzeteit és dilemmáit helyezi meséje középpontjába. Néhány szöveg nem elsősorban nyelvi világában, inkább témájában idéz fel hagyományokat, az *Így volt apád a kurvákkal* például a *nyugatosok* és általában a modernség nyilvánosházba beköltöző hőseinek történeteire emlékeztet.

Az ismétlődő fordulatok a halmozás és a fokozás látható eszközei, a szellemesen áradó retorika néhányszor, például a gyereknyelvi párbeszéd felidézésekor igazán hatásosan szolgálja a stílust, ám többször úgy tűnik, éppen emiatt veszít lendületéből az elbeszélő gépezet. A *Hámori Bianka hiába első* tükrözi legjobban, hogy az ismétlést hangsúlyozó retorémák meg is törhetik a novellafűzér egyenletes tempóját. A városi könyvtár „szertartásrendjét” ábrázoló elbeszélés, ahogy az ezt megelőző történet (*Apád igazgató*) is tartalmaz a ritmust is szétziláló, gyengébb, felesleges, vagy éppen céltalanná váló komikummal dolgozó mondatokat. L.: „Tavasza volt, partatlan idő, apád a Városi Könyvtár nevű elmegyógyintézetben vakarta a fejét...” (52) (*Apád igazgató*) A novellák szerkezetét a jelenségeket magyarázó gesztusok többször feleslegesen lazítják fel: „Konkrétan ő volt az igazgató.” (57) (*Hámori Bianka hiába első*)

Szabó Tibor könyve elsősorban a kötődés elveszése és elvesztése felől szemrevételezi a kapcsolatok működését. A novellák sokszor zárulnak az apa távolodásának, eltűnésének pillanataival: „Apád viszont szintén mindenhol ott van, csak ahol te vagy – ott nincs.” (9) (*Ahogy apád taknya, nyála*) A dolgok elfogyásának jelei között a „Majd rájössz” mondat kötelességszerű ismételtetése különös jelentőségű: „Mert van, amikor az ember nem akarja, hogy megbocsássanak neki. Majd rájössz.” (7) (*Ahogy apád taknya, nyála*) A türelmes hangú konklúzió nemcsak az első történet végkövetkeztetése, a gyűjtemény egyik szövegének címe is ez lesz. A szóban forgó elbeszélés (*Majd rájössz*) ilyen módon éppen esszenciális, sűrítő természete miatt van a legjobb helyen a kötet közepén: narrátora az elengedés pillanatainak finom regisztrálásával katalogizálja a játékteréül választott helyszín kapcsolati hálójának legendáriumát. A csalásra készülő, hűtlenné váló, egymástól távolodó párok történetei ebben az elgondolásban többé-kevésbé jól kidolgozott metafizikai elmélkedésekkel erősítve sorjáznak egymás után: „Egy létező eltűnik a világ szeme elől, az utolsó megfigyelhető momentum az, hogy a fénykúpok befelé dőlnek.” (62)

A finom átmenetek, a sorsdöntő pillanatok megragadása egyébként is Szabó prózájának legjobban működő pillanatai. A számos citálható részlet közül jellemzően talán a könyv első részében, a szerelem születéséről szóló elbeszélésekben olvashatók ilyen, kontúrtalaná tett áttűnéseket tükröző momentumok: „Apró akadások, megtorpanás, kínos csendek. Jeleket küldött a világtörvény, hogy valami nincs rendben.” (29) (*Ahogy anyád megjelent az alföldi tájban*) A *Kamufelhő* a változásokhoz közel hajoló, pontos gesztusaiban is sikeres válogatás, világában az állapotváltások (új szerelem, új állás) tudatosan észrevétlenné halványítva következnek be. „Megváltozott valami abban, aki mellette feküdt. Részletek. Más a neve, például.” (75) (*Amikor apád a bíróságon*) A gyűjtemény írásai a veszteség és a vágyakozás tapasztalatával vetnek számot, elbeszélőjük eszköztárában gyakran szerepelnek a mikrovilágok hétköznapiságából kibomló ötletek. Így válik például a kutya hiánya az életstílus elvesztésének szimbólumává: „A kutya nem passzió, nem kedvenc. Hanem metafora. Azt jelenti, hogy az embernek dolga van a világban. Hogy tele van szarva a kert, és azzal valamit tenni kell.” (22) (*A tünet*)

A novellák mesélője a különböző dimenziójú szociokulturális helyszínek összeütközését is érdeklődve figyeli, így rajzolja meg az apa paraszti életformából való kényszerű kiszakadásának tragikomikus szituációját: „Ott ült apád megszegyenülve, megalázva. Gimnáziumba. A tápos genyók közé. Oda azok járnak, akik semmi másra nem jók, a selejtek, a gyenge szarok.” (33) (*Ahogy anyád megjelent az alföldi tájban*) Afrika pedig nemcsak a távolba vágyódás, az elmulasztott lehetőségek helye, az *Uganda* című novella miközben a hegyi gorillákat kutató Dian Fossey alakjának felidézésével az eltűnő jelenségek leírására koncentrál, mértéktartó pátozzsal a köznapiból születő hősiességet is témájává teszi. A helyek flexibilitása, a szellemi és egzisztenciális keretek képlékenysége az emlékező narratíva gyakran használt formája, a különböző életterekre, mint identitáshordozó elemekre tekintő látásmód ebben a könyvben is nagy hangsúlyt kap. E felfogás szép példái a vidéki kisvárosi elit attitűdjeit, tárgyi kultúráját leíró sorok: „A borítás alatti minőség, a belső elegancia, az a tanulhatatlan nobilett, ami belemeszesedik a csontokba, mire felnő az ember. (...) Szorongott apád ettől a világtól. Aztán szerelmes lett belé. Még később már csak unta, végtelenül, visszavonhatatlanul.” (39-40) (*Baszomka megáldása*)

Az önéletrajzi kirakós darabjaival való játszadozás, az irodalmár, irodalomszervező, könyvtáros figurák sorseseiményei Szabó prózájának kedvelt gesztusai. *A lányos apák puskája* egyik darabja (*Büddöstől még senki nem fagyott meg*) az alkotó egy valódi, publikált kritikájának szövegével dolgozott, emelte be azt részben a fikciós térbe. *A Kamufelhő* egyik írása (*Fehér folyás*) hasonló módon mossa el a fikció és a referencia határát, amikor az apát kritikálás közben láttatja: „Sajátos nyelvi leleménnyel épített versbeszéd, ütötte apád a gépbe a sehová sem mutató panelt, a forma vitte a tartalmat, a lét a tudatot, ha lett volna utóbbi, de nem, alig, megolvadt, szétfolyt.” (81)

Szabó Tibor Benjámin új kötete, a hiány, a veszteség, a büntudat, a belenyugvás élményein átutazó apa emlékfoszlányaiból kibontott történetben bővíti újabb darabbal a kortárs magyar irodalom egyik fontos hagyományának breviáriumát. Stílusjegyei közt a melankolikus nosztalgia, a szikár pontosság is ott vannak, a legerősebben mégis az olykor lehengerlően szórakoztató beszédmód él tovább az olvasóban. Mindent figyelembe véve jól megírt novellák szervesülnek egy átgondoltan komponált kötetbe, az élményt csak néhány ügyetlenebb mondat és az egyébként gondos szerkesztés összhatását bántóan rontó elírás csökkenti.

(Szabó Tibor Benjámin: *Kamufelhő – Hűtlen apák könyve*. Scolar Kiadó, 2012)

Kovács Krisztina

(Az írás a TÁMOP -4.2.2/B-10/1-2010-0012 témaszámú projekt keretében készült. A TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0012. Az SZTE Kutatóegyetemi Kiválósági Központ tudásbázisának kiszélesítése és hosszú távú szakmai fenntarthatóságának megalapozása a

kiváló tudományos utánpótlás biztosításával” című projekt az Európai Unió támogatásával, az Új Széchenyi Terv keretében valósult meg.)

Kapcsolódó írásunk:

[*A tékozló apák nem térnek vissza \(Csutak Gabi kritikája\)*](#)

Címke: [irodalom](#), [Kovács Krisztina](#), [kritika](#), [Szabó Tibor Benjamin](#)